
OHLASY ITALSKÝCH UDÁLOSTÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH V 1. POLOVINĚ 19. STOLETÍ¹

Alena Pazderová

Vídeňský mír z roku 1815 byl pro Rakousko triumfem; opět zaujalo první místo v koncertu evropských mocností. Lombardsko a Benátsko s Dalmácií připadly Rakousku, vévodové d'Este získali Modenu, císařovna Marie Luisa Parmu a Piacenzu, arcivévoda Ferdinand se opět stal velkovévodou toskánským, v Neapoli a na Sicílii znovu kraloval Ferdinand IV., papeži byl obnoven skoro celý církevní stát, a tak přímo i nepřímo byl vliv Rakouska v Itálii rozhodující. Rakouský císař spolu s ruským carem a pruským králem uzavřeli Svatou alianci, která po bouřlivých dobách revoluce a napoleonských válek měla být na dlouho zárukou principu legitimacy a upevnění panovnické autority, přičemž starost o věci veřejné byla plně ponechána státním úřadům a policii.²

Politický život v českých zemích v 1. polovině 19. století byl pod silným tlakem Metternichova absolutismu, který udusil jakýkoli zájem o politické otázky. O politickém probuzení širokých vrstev obyvatelstva na venkově ani ve městech až do 40. let 19. století nelze mluvit. Nepolitické noviny a časopisy byly čteny pouze jednotlivci a zájem veřejnosti se obracel jen k lokálním problémům. Širší vrstvy obyvatelstva žily v politické apatii, projevující se navenek jako loajalita k císařskému domu. Jejich nízká vzdělanostní úroveň byla také příčinou, že zahraniční politické noviny byly sledovány pouze úzkým okruhem intelligence, z jejíhož středu vyšel pak podnět k hnutí roku 1848. Stručně lze konstatovat, že v centru zájmu českých vlastenců a politiků byl boj o zrovnoprávnění českého jazyka s německým a o české školství, zrušení robotních povinností venkovského lidu, pěstování myšlenky literární slovanské vzájemnosti, vyrovnávání se s odstředujícími snahami českých Němců, pošilhávajících po členství v německém „Bundu“ a hledání cesty k rovnoprávnému a důstojnému zařazení českých zemí v rámci rakouské monarchie. Nejlépe se dařilo hnutí národnímu, protože absolutistický režim, který dusil každý společenský pohyb, k němuž nebyl dán podnět shora, většinou nemohl zasahovat tam, kde se hnutí za růst vzdělanosti v národním jazyce otevřeně nedotýkalo státem přísně střežené sféry politického života a svými výsledky naopak posilovalo produktivitu práce obyvatel, a tím i zámožnost státu.³

S italskými událostmi bylo obyvatelstvo českých zemí poprvé výrazněji konfrontováno ve 20. letech 19. století v souvislosti s karbonářským hnutím, které

si získalo sympatie v kruhu českých vlastenců. Policejní teror v Lombardsku-Benátsku rozpoutala rakouská vláda již v roce 1818. V listopadu téhož roku byla odhalena první karbonářská skupina ve Fratta Polesine, v říjnu roku 1820 došlo k odhalení karbonářské organizace v Lombardii a k uvěznění básníka Silvia Pelica, hudebního skladatele Pietra Maroncelliho a dalších spolupracovníků časopisu „Il Conciliatore“, v březnu roku 1821 byla odhalena skupina tzv. milánských velezrádců. Karbonářům, odsouzeným v letech 1821–23 byl trest smrti změněn na dlouholetý žalář v nejtěžším rakouském vězení – na brněnském Špilberku. K 23 uvězněným karbonářům přibyli v srpnu roku 1826 ještě velezrádci z Brescie.⁴

Významněji ovlivnily italské události dění v českých zemích až ve 2. polovině 40. let. Tehdejší národní a politické úsilí mělo v Čechách, jakožto agrární zemi, své pozadí i v permanentní hospodářské a sociální krizi. Na podzim roku 1847 byly český obchod a průmysl poznamenány událostmi v Itálii. Hlavní odbytiště českého plátna a bavlněných výrobků, Lombardsko, téměř zastavilo svůj dovoz a od prosince uvázl vývoz do italských provincií úplně. Současně do Čech dorazily i zprávy o liberálních reformách papeže Pia IX., které zavedl ve správě církevního státu. Ty jej sice přivedly do konfliktu s Metternichem, zato jej však povýšily na představitele svobody a národní myšlenky. A tak zatímco se Metternich odhodlal k obsazení Ferrary, aby demonstroval proti novým „nebezpečným teoriím“, bylo jméno Pia IX. vyslovováno s úctou nejen za Alpami v italských provinciích Rakouska, ale dokonce až v Čechách.⁵

Politické smýšlení obyvatelstva v českých zemích bylo však stále dušeno cenzurou. Kromě bezbarvých úředních novin nebyl v zemi žádný politický časopis a zájemci z řad inteligence byli odkázáni na zahraniční noviny, z nichž k nejčtenějším patřily „Augsburger Allgemeine Zeitung“ a lipské „Grenzboten“, v Rakousku úředně povolené. Z domácích to byly zejména německé „Bohemia“, „Prager Zeitung“ a „Prager Abendblatt“ a české „Pražské noviny“. Obrat k lepšímu nastal s nástupem Karla Havlíčka, zakladatele české moderní žurnalistiky, do redakce „Pražských novin“ v roce 1846⁶, v nichž věnoval mnoho pozornosti italským událostem. V prosinci 1847 zde otiskl programový článek, nazvaný „Náš pokrok v roce 1848“, v němž oznámil veřejnosti, že se míní sám starat o vzdělání a poučení širokých vrstev popisnými články „o rozmanitých politických ústavech u rozličných národů, o státním hospodářství“ a podobně a podávat pod čarou encyklopedickou formou stručné přehledy z dějin, zeměpisu a statistiky. Píše: „Těžko, aby lid veškerý a zvláště městský a rolnický v novinách onu prospěšnou zábavu nalézal, nevěda (abychom se proutonárodně vyjádřili) odkud vlastně vítr jde a kam věje.“⁷ Havlíček usiloval o to, aby se každému, i nestudovanému čtenáři, dostalo potřebných vědomostí pro orientaci v politickém dění. Tento plán začal uskutečňovat hned v prvních číslech Praž-

ských novin roku 1848 pod čarou v rubrice „Přehled nynějších záležitostí evropejských“. Články o zahraniční politice byly tenkrát úředně vyhrazeny oficiálnímu listu „Oesterreichischer Beobachter“, z něhož mohly čerpat zprávy ostatní listy. Avšak i tento list mohl přinášet pouhá fakta bez jakýchkoli komentářů. Úvodníky o zahraniční politice nebyly povoleny vůbec. Již v lednu 1848 otiskuje Havlíček v „Přehledu“ líčení politických poměrů v Itálii a upozorňuje, jak rychle se tam rozmáhá myšlenka národnosti, která je základem tamního politického hnutí. Píše: „Ve Vlaších nastal od vyvolení papeže Pia IX. zcela nový a jiný život. Tento dobrotivý panovník přesvědčen jsa, že zřízení zemí jeho velmi potřebuje včasných oprav, počal tyto opravy uváděti, maje brzy po boku svém i velkovévodu Toskánského a později i krále Sardinského. Myšlenka národnosti italské velmi rychle vznikala a upevnila se v myslech obyvatelstva veškeré Italie, a ačkoli většina mužů mírných uznává, že jenom na cestě pokoje, tichých oprav, svornosti mezi vládami a občany pro Vlasy tak zanedbávané pravé blaho vzniknouti může, přece jest dosti prudkých a nedočkavých hlav, kteří nespokojeni jsouce s tou mírnou ale jistou cestou, raději by hned a to třeba násilně všechno změnili. Tito nyní zvláště Piu IX. velice ztěžují kroky k dalším opravám. V Neapolsku vždy panuje jakási nedůvěra, a o častých malých i větších nepokojích slýchati. Úmrtí J.C.M. vévodkyně Parmenské ještě více zapletlo stav věcí italských, a může se říci, že celá Evropa nyní nedočkavě očekává, k jakému konci přijdou Vlachové se svými opravami.“⁸

Události v Itálii – milánský bojkot rakouského tabáku a loterie a krvavé výtržnosti na počátku ledna 1848 v Miláně, Pavii, Padově a Veroně, milánské povstání (tzv. „le cinque giornate di Milano“) 18.–22. března, reformní požadavky Lombardů, žádajících zřízení zvláštní lombardsko-benátské vládní rady, obsazení všech úřadů domácími osobami, zmírnění cenzury, uvřejňování státního rozpočtu, zrušení loterie, snížení různých daní atp., podobné myšlenky hlásal i Daniel Manin z Benátek, revoluce na Sicílii, korunovaná ústavou, konstituční hnutí v Turínu a Florencii- vedly rakouskou vládu 22. února k vyhlášení stanného práva v Lombardsko-Benátsku. Metternich pomýšlel na zdolání revoluce v Itálii ozbrojenou intervencí, přičemž počítal jmenovitě se slovanskými a uherskými pluky.

Události v Itálii měly kromě morálního vlivu opět citelný dopad na hospodářskou krizi v Čechách. Poměry v obchodním a průmyslovém světě vedly k četným úpadkům. Politicky a národně česky uvědomělé kruhy v českých zemích však uvítaly nové politické dění v Itálii právě listem Havlíčkovým. Úřadům neušlo, že národní úsilí v Čechách čerpá vydatně z revolučního hnutí italského, a proto zesílily cenzuru, která měla zabránit šíření nežadoucích ideí. Úspěšné hnutí v italských zemích nejenže působilo přitažlivě, ale svádělo i k napodobení. V noci na 14. února, čtyři dny po vyhlášení ústavy v Neapoli, nalezla pražská policie na třech místech v Praze vylepené lístky s výmluvným

obsahem v německém jazyce: „Ať žijí Sicilané! Češi, vezměte si také příklad z toho, co národ dokáže, jestliže chce!“⁹ Pátrání policie po původci, o němž byla přesvědčena, že je třeba hledat jej v nespokojených nižších třídách obyvatelstva, bylo bezvýsledné. Pražský policejní rada Heyde se utěšoval, že jde pouze o ojedinělý projev zloby a příliš se neznepokojoval. Ale již nejbližší dny poučily policii o opaku. Vlny, které rozvířily politickou hladinu v Itálii, zasáhly znatelně i Prahu a přiměly úřady, aby se odrazem italských událostí v Čechách zabývaly vážněji. V Praze se 21. února objevily další cedulky podobného obsahu, jedna z nich dokonce na zadním schodišti guberniální budovy. Hráz, kterou se Metternich snažil postavit italské revoluci, se zhroutila v důsledku pařížské únorové revoluce a pádem Ludvíka Filipa. Počátkem března byly v ohnisku zájmu veřejnosti pařížské události a spolu s nimi i nápadné známky solidarity s povstalci v Lombardsku. Večer 5. března se v hostinci „U tří sekerek“ objevil republikánsky laděný leták, vyjadřující solidaritu s „bratrským“ národem italským tohoto znění: „Bratři! Itálie povstala a bouří proti nepravostem rakouské vlády, která však, nevšímaje si mohutného hlasu, dožadujícího se zlepšení řízení země a posílení národnosti, snaží se udusit šlechetné a spravedlivé povstání krutými prostředky. A tomu nelidskému počínání mají jiné národy, i my Čechové, obětovat své síly, vycedit svou krev a být rakouskému dvoru tak hanebným prostředkem pro jeho snažení. Už muselo táhnout několik českých pluků do Itálie, aby zde byli považováni za cizozemce, za Němce! Nový rozkaz přišel, nové rekruty ve velikém počtu z české země postavit a na italské popraviště poslat! Bratři! Již je konec všeho obětování pro trůn, který nás za otroky považuje, nás utiskuje, ukrutnými daněmi souží. Italové jsou naši bratři, nebojujme proti nim, neb jsou tak nešťastní jako my. Posilte se a netrpte nové verbování, povstaňte, spojte se, ozbrojte se a vysvobodte se sami od panského a královského utiskování a ustanovte si konstituci, která bude založena na rovnosti, svornosti a svobodě. 20. března je všeobecné povstání!“¹⁰ Další dva letáky republikánského charakteru musela policie zničit 7. března; styl i písmo letáků nasvědčovaly, že autora je třeba hledat mezi vzdělanějšími lidmi. A již v dubnu se v Rakousku začalo blýskat na lepší časy. Národní noviny otiskly 7. dubna Havlíčkův článek, nazvaný „Smýšlení vídeňského vládního časopisu o budoucnosti Rakouska“.¹¹ Reagoval zde na článek, otištěný ve vídeňských novinách „Oesterreichische Zeitung“, který se zabýval osudem ohrožené monarchie.¹² List poukazoval na rozdílnost národů, které mají různou historii a měly svá zvláštní zřízení, které politika Josefa II. nesjednotila, ale naopak vzbudila v nich národní uvědomění. Nyní, v boji národů o nejsvětější práva, projevíly svá přání zejména ty rakouské národy, které byly v minulosti utlačovány. „Svoboda bez národnosti je tělo bez ducha“, píše se v listu. Co se týče budoucího osudu, list radí: „Nechte odloučit se, co se nedá držet. Pusťte, co nechce s námi býti z celého

srdce, a co přirozeným způsobem se sebou souvisí“. Národům má být ponechána jejich vlastní vůle oddělit se nebo zůstat v rakouském svazku, protože žádná vojenská moc ani státní kasa nemají prostředky na to, aby je udržely v nedobrovolném spojení. Rakouské země by tedy měly vytvořit státní spolek, v němž by každý národ měl vlastní zemský sněm, přejal by poměrnou část rakouského dluhu, vydržoval poměrnou vojenskou moc pro svou potřebu a podle určitého klíče platil na dvůr a státní úřady. Spolek se měl skládat z německého, českého, polského, italského, maďarského a ilyrského (jihoslovanského) státu. Kromě toho by se každý národ, se zvláštním sněmem a pod společným panovníkem, mohl připojit i k jiným zemím, s nimiž by jej vázala národnost a řeč. Havlíček vítá tento nový přístup rakouské vlády, který měl umožnit Čechům v rámci Rakouska vlastní vládu, parlament a vojsko. „Proto zůstaneme přece v císařství Rakouském, ale především budeme v království českém“, píše Havlíček a současně odmítá účast Rakouska v německém „Bundu“. Důležitost zachování Rakouska pro rakouské Slované dokazuje Havlíček i v pozdějším článku z 30. srpna 1848, kde se dotýká i Itálie.¹³ Píše zde: „Co se politiky národností týče, a když se jen na národnost ohled bere, vidíme, že ani Němcům, ani Maďarům, ani Vlachům na zachování celého Rakouska nezáleží a záležet nemůže. Naopak, když bereme zřetel pouze na národnost, musíme uznat, že by pro Němce, Maďary a Vlasy vlastně bylo lepší, kdyby se Rakousko rozpadlo.“ Rakouští Němci by se připojili k německé říši, Maďaři by měli samostatné velké Uhersko a Vlaskové by se připojili k ostatní Itálii. Pouze rakouským Slovanům podobná možnost chyběla. „Kdyby bylo Rusko země svobodná, konstituční, mohli by Slované rakouští tak jako Němci, Maďaři a Vlaskové toužit po spojení se svými rodáky“, píše Havlíček a dodává: „Ale Rusko je země despotická a my ostatní Slované musíme se, bohužel, tohoto vlastního bratra co nejhoršího nepřítele varovat“. V zachování Rakouska vidí Havlíček, ve shodě s tehdejšími českými politickými představiteli, záruku existence rakouských Slovanů. Mělo to však být Rakousko svobodné a demokratické, nikoli despotické a aristokratické.

Italské události z let 1848–49 zaplňovaly každý den stránky Havlíčkových Národních novin. Podobně jako předtím využíval ve svých článcích irského boje za svobodu (Repeal) pro skrytou alegorii s českými poměry, využíval nyní událostí italských. Chápavý čtenář se rychle naučil číst mezi řádky, bavit se vtipnými, navenek nevinnými komentáři, často okořeněnými Havlíčkovou pověstnou ironií, která nenechávala na pochybách, kam autor míří; tyto nuance však tupým cenzurním úředníkům často unikly. 7. dubna 1848 Havlíček komentuje vývoj v Itálii a všímá si březnového povstání v Miláně, které dalo impuls k povstání celé severní Itálie. K osobě velkovévody Toskánského, který slíbil vyslat dvě vojska na pomoc Lombardům, poznamenává: „Vévoda je z rodu Habsburského! Jakou satirou stalo se nyní proslulé „entente cordiale!“¹⁴

A hned následujícího dne informuje o událostech v Římě, kde lid strhl z domu rakouského vyslance rakouský státní znak. Mimo jiné píše: „Praví se u nás, že Lombardi odpadnutím od Rakous velikou jeví nevděčnost, protože jim rakouská vláda dávala přednost před jinými rakouskými národy – odkud se tedy bere ta nenávist k německé, tj. rakouské vládě v Itálii? I jimi vládl Metternich! Nepokoje s cigáry byly demonstrace, které měly velkou politickou váhu. Není to věc zanedbatelná, když jednotlivec přemůže své chutě, když obchod odřekne se výdělku! Papež má velký morální vliv na Italy i Evropu, on ale nezpůsobil svými politickými reformami smýšlení Italů, jen je povzbudil a dal naději, že nejsou opravy ve vládě světoborné a že co v jedné zemi jest, i v druhé stát se může. Příčinou pádu naší vlády v Itálii je vláda stará a vzpomínky na ni.“¹⁵ 9. dubna otiskuje Havlíček v plném znění tvrdé prohlášení Radetzského z Cremony k italskému obyvatelstvu, informuje o tažení 12 000 vojáků z Říma pod generálem Durando¹⁶ na Lombardii a zveřejňuje znění papežského požehnání: „Jakožto hlava církve jsem v míru s celým světem, ale jakožto panovník vlaský mám právo hájiti vlast vlaskou. Já vás žehnám. Věc, kterou zastáváte, jest svatá. Bůh jí dá vítězství!“¹⁷ Mezi každodenní zpravodajství o pohybech Radetzského vojska umístil Havlíček i zprávu o římské peněžní sbírce na osvobození Itálie od cizí nadvlády.¹⁸ Přejímané oficiální zprávy z c.k. hlavního vojenského stanu a zprávy italských deníků oživoval Havlíček zveřejňováním dopisů očitých svědků událostí. Např. koncem dubna otiskuje „Vzbouření Milánské dne 18.–22.3. 1848. (Od Čecha, očitého svědka.)“, které 28. dubna sepsal v Praze Antonín Dobroslav Vyšek¹⁹ Další dopis, tentokrát z Verony, potvrzuje zprávy o útěcích Italů z rakouského vojska a neochotu rakouských Italů bojovat proti vlastním krajanům. Píše se v něm: „Zvláštní úkaz bylo chování se vlaského pluku Haugwitzova, který měl na Piemontské na pravém křídle dorážet, což se i stalo. Piemontští přestáli jejich střelbu trpělivě, aniž na ně stříleli. Jak to pluk Haugwitzův zpozoroval, nebylo více možno jej k útoku pohnouti“. Pisatel, líčící události od 29. dubna do 5. května, poznamenává, že Veronští jsou stále smělejší. Nedávno se dokonce objevil na jedné z veronských zdí nápis: „Nemáme sice pušek, ani šavlí, ani holí, ale máme ještě dost provazů, abychom vašim německým masem naše lucerny ozdobili!“²⁰ Červnové zprávy o neúspěších rakouského vojska na italských bojištích charakterizuje Havlíčkův závěr: „Zdá se, že nad naší vojnou ve Vlaších nepříznivá hvězda vládne a dávný výrok nad Rakousy, „bella gerant alii“, zdá se potvrzen být.“²¹ V rámci italských zpráv nezapomíná Havlíček ani na bratrské Slované. Např. v červenci otiskuje zprávy Viléma Dušana ze Záhřebu pod titulkem „Graničari v Itálii“. O italských událostech Dušan poznamenává: „Zblízka od očitých svědků dopídí se člověk všelike pravdy, které Radetzského ouřední zprávy neobsahují. V Itálii stojí vojsko proti národu. Vojáci říkají, že nejen každý člověk, ale každý kámen je v Itálii jejich nepříte-

lem. Italové nepřijímají žádnou pacifikaci, pravíce, že nevedou válku lombardskou, ale italskou.“²² Sérii zpráv o vítězství rakouských vojsk u Custozy, Radetzského svolání k obyvatelům Lombardie z 27. července 1848, obsazení Milána a zveřejnění kapitulace smlouvy ajn. uzavírá Havlíček slovy: „Má-li být mír v lombardsko-benátském království, pak je třeba dát Italům stejné svobodné ústavy jako v jiných rakouských zemích.“²³

Politická opozice v Čechách i v Rakousku se ve 40. letech začala projevovat otevřeněji i pomocí brožur, které měly být za tehdejších cenzurních poměrů náhradou chybějících politických novin a schůzí. Na postupu rakouské diplomacie ve čtyřech nejpálčivějších otázkách, italské, polské, německé a orientální dokazovaly, že rakouská zahraniční politika je v příkrém rozporu s důležitými zájmy říše, se snahami a sympatiemi větší části vzdělaného obyvatelstva a že spočívá na staré tradici, která pro změněné poměry ztratila svou oprávněnost. Nejmenší zájem budila, kupodivu, italská otázka. Z brožur vládních nebo vládě nakloněných se jí vážněji nezabývala ani jedna; z nevládních pouze tři: „Österreich und Russland“ z roku 1844²⁴, „Über die Entwicklung und Konsolidierung des österreichischen Kaiserstaates“ z roku 1847²⁵ a „Sibyllinische Bücher aus Österreich“ z roku 1848²⁶. První schvalovala rakouskou politiku v Itálii, neboť Itálie je prý historickými i jinými důvody, zejména katolickým rázem země, odkázána na Rakousko jako svého ochránce. Autor si pouze přál, aby se v Itálii provedla jakási federace pod rakouským vedením, čímž by byl dán i pevnější základ katolického monarchického principu. Druhá brožura již vycházela z odtržení italských zemí, a proto s nimi ve svých návrzích ani nepočítala. Třetí brožura víceméně přála sjednocení Itálie, avšak náhradou za italské země žádala pro Rakousko balkánské země až k pohoří Balkánu. To je vše, co v předbřeznových brožurách nalezneme o italské otázce. Ani říšský sněm ve Vídni a Kroměříži v roce 1848 se o řešení italské otázky téměř nestaral. Jen přední český politik a poslanec říšského sněmu František Palacký je pojal do svého ústavního návrhu z prosince roku 1849, v němž mimo jiné poznamenává, že „dokud budou mít národy příčinu obávat se o svou národnost, potud nebude v Rakousku nikdy spokojenosti a míru“ a kromě centrálního řízení společných záležitostí navrhuje zřízení sedmi zemských neboli národních ministerstev včetně italského.²⁷

Na rok 1848 připadalo také, z hlediska českých národních dějin i dějin evropských významné, 500. výročí založení Univerzity Karlovy v Praze (7. 4.). Byla to jediná politická záležitost v Čechách, která upoutávala pozornost vídeňské vlády v kritickém předjaří tohoto roku. Akademický senát již od roku 1842 připravoval důstojné oslavy. Jejich součástí mělo být postavení sochy Karla IV., vydání dějin univerzity a edice starých cenných rukopisů, stipendia studentům pro pobyt na zahraničních univerzitách a založení všeobecných literárních novin. Metternich v zásadě proti oslavám nic nenamítal, i když jedovatě pozname-

nal ve svém dopisu ministru Kolovratovi, že se mu zdá zvláštní stavět sochu Karlu IV. až 500 let po jeho smrti. Co mu však nedávalo spát, byly cesty studentů do ciziny v rámci stipendií a zejména literární noviny v nichž spatřoval „ein Centralblatt für den Slavismus“ – ústřední noviny slavismu. Ostatně ještě v posledních předbřeznových týdnech, v době nakažlivého politického hnutí v Itálii, dělala příští univerzitní oslava v Praze vládě nebývalé starosti. Akademický senát měl v úmyslu pozvat na oslavy zástupce významných evropských univerzit. Nejvyšší kancléř, hr. Inzaghi, ve snaze zabránit nepokojům navrhoval, aby byla pozvání omezena pouze na zástupce univerzit Německého Spolku „aby nebyl bacil revoluce zanesen z Říma, Neapole, Florencie a Bologny do Prahy“.

Další významnou událostí roku 1848, jíž žil celý slovanský svět, bylo uspořádání slovanského sjezdu, zahájeného 2. června v Praze. Impulsem k jeho svolání bylo jednání frankfurtského parlamentu a revoluční hnutí v Maďarsku. Kromě Němců to byli právě Maďaři, v nichž Slované v Rakousku viděli největší nepřátele svých zájmů. Účastníkům sjezdu přišla řada pozdravných dopisů, mezi nimi i jeden italský.²⁸ Italský publicista Giovenale Vegezzi-Ruscalla z Turína ve své zdravici, datované v Turínu 24. května 1848 a psané francouzsky, neboť si byl vědom skutečnosti, že němčina je u Slovanů považována za jazyk utlačovatelů, vyjadřoval své sympatie sjezdu a nabízel své služby slovanské věci. Píše, že jeho etnografické studie jej dovedly k poznání, že osud rakouských Slovanů je v mnohém podobný osudu Italů, neboť stejně jako oni jsou utlačováni nespravedlivou německou hegemonií a stejně jako Italové touží po svobodě svých zemí. On sám se snaží vysvětlovat myšlenky panslavismu, vědomě zkreslované německým tiskem, jehož kontakty s Francií a Itálií znemožňují v těchto zemích uveřejnit slovanský pohled. Dne 12. června 1848 vydali pak účastníci slovanského sjezdu manifest, nazvaný „Prohlášení prvního sjezdu slovanského v Praze k národům evropejským“, v němž vysvětlují důvody svolání sjezdu a jeho programové cíle.²⁹

A ještě jedním styčným bodem jsou provázány české dějiny roku 1848 s Itálií. Po potlačení pražské revoluce (12.–18.6) Windischgrätzovým vojskem byl v Praze vyhlášen stav obležení. Windischgrätzův vojenský režim v Praze se však zakrátko stal nepohodlným i samotné vládě, neboť absorboval drahocenné vojenské síly. Po červnových úspěších rakouských zbraní v Itálii, po pádu Vicenzy a Paduy, vládlo na bojišti faktické příměří. Radetzky dával ministerstvu bezpečnou vyhlídku na vítězství a plné obnovení rakouského panství a vlivu v Itálii, dostane-li se mu posily 25 000 mužů. Při shánění žádané posily počítal ministr Latour i se šesti prapory z Windischgrätzovy pražské posádky. Jejich uvolnění bylo důvodem pro zrušení stavu obležení v Praze a restriktce vojenských sil v Praze a v Čechách.

I v roce 1849 byli čeští čtenáři Národních novin Havlíčkem pravidelně informováni o dění v Itálii. Protirakouský odpor Italů byl však na čas zastaven rakouským vítězstvím u Novary dne 24. března. Národní noviny přetiskly zprávu maršála Radetzského, kterou zaslal prezidentu válečné rady Schwarzenbergovi do Vídně.³⁰ V ní podrobně líčí rozmístění rakouských vojenských sborů a jejich vítězný postup od Mortary přes Olengo a Vespolate do Novary, kterou Rakušané dobyli po dlouhém boji v noci 24. března. Současně byla přetištěna zpráva z „Wiener Zeitung“ o nepokojích v Lombardsku, v němž „nevěrní uprchlí nobili a signori“ připravovali pomocí svých emisarů vzbouření měst, což jim Radetzký překazil. List poukazoval na odmítavý postoj venkova, kdy prý k Magentě přijelo z Piemontska šest vozů se zbraněmi, aby se lombardští sedláci mohli vyzbrojit, ale rolníci je odmítli. O dva dny později přinesly Národní noviny další zprávy o bitvě u Novary a o vyjednávání krále Viktora³¹, doprovázeného generitou v čele s oběma generály Marmora³², s Radetzkým o podmínkách příměří. Jednání se uskutečnilo večer 24. března ve dvoře domu č. 106 nedaleko Novary³³ Píše se zde: „Král Karel Albert³⁴ se skutečně vzdal trůnu, nynější král Viktor vyjednával osobně s Radetzkým nedaleko Novary na silnici Momo. Podivně působil mladý král na rakouské vojsko se svými nesmírně červenými vousy. Nejprve se velmi naparoval a chlubil, že má 150 000 mužů vojska, ale Radetzky se nedal obalamutit a řekl, že je starý voják a ví, co je na tom pravdy. Podmínky příměří jsou tyto: Země až k Sesii zůstane obsazena Rakouskem, Alessandria se musí vzdát, piemontská armáda se musí zredukovat na stav obvyklý v míru, všichni Lombardané, Poláci atd. musí být propuštěni. Piemontská armáda v Novaře se rozpadá, Novara hoří na všech stranách. Rakouské vojsko bojovalo u Novary velmi udatně. Strašlivá to byla bitva, která 8 hodin trvala.“ Zpráva od Novary je opět doplněna zprávami uveřejněnými ve Wiener Zeitung, které čtenáře informovaly o nepokojích ve Veroně a Milánu po zprávě o vítězství Radetzského. Rakouští dragouni museli dokonce doprovázet Karla Alberta, který abdikoval, přes Vercelli, aby se nestal obětí rozhořčeného davu. V královském paláci v Novaře bylo nalezeno mnoho zlata a stříbra, které prý patřily lombardské konzultě, uprchlé z Milána, která z tohoto pokladu vyplácela dobrovolníky. V Miláně strhal lid 23. března plakáty o vítězství Rakušanů u Mortary a roztloukl rakouské státní znaky před úřady. Žandarmerie bez obtíží nastolila pořádek, jen při střelbě na náměstí del Mercanti bylo zraněno několik povstalců. Ke střelbě došlo i v Brescii a Bergamu. Podobně jako Národní noviny sledovaly dění v Itálii den po dni i německé Prager Zeitung a Prager Abendblatt. Na rozdíl od Havlíčkových novin držely se doslovně textů přejímaných ze zahraničních novin a byly výrazně prorakouské. Kromě zpráv o politickém dění přinášely i zprávy ze společnosti. Právě z nich si můžeme udělat obrázek o necilivém chování Rakušanů v Itálii, jak dokládají dvě následující ukázky. V polovině ledna 1849 informoval

např. Prager Abendblatt: „Divadlo La Scala bylo 26. prosince 1948 otevřeno operou „La sciava saracena, ovvero il campo di Gerosolima“ od Mercadenteho na text Piaveho, která má malou hudební hodnotu.“ Článek pokračuje: „Vojenská hudba Latourova spoluúčinkuje ve Scale a Pražanům dobře známý kapelník Prochaska může být hrdý jak na ni, tak na to, že maršál (tj. Radetzky) přijal věnování vícera kousků oblíbených v Miláně jako „Radetzského vítězný pochod“, polku „Custoza“ a kvapík „Útěk Piemont’anů.“³⁵ Jak provokativně musely tyto názvy znít uším Miláňanů lze si lehko domyslet. O dva dny později též list popisuje Milán, kde se chystají volby do národního shromáždění: „Milán je k nepoznání. Nádherná promenádní cesta k zámku, lemovaná obrovitými kaštany, je úplně zničená. Parco reale připomíná spíše hřbitov. Honosné budovy ukazují zdi, začernalé od strážních ohňů posledních dní“...³⁶ Co se týče bitvy u Novary, otiskly shodně jak pražské Prager Abendblatt, tak brněnské Brüner Zeitung článek nazvaný „Poslední bitevní dny v Itálii“, převzaté z rakouského oficiálního tisku.³⁷ Jednalo se o deník „hrdinného důstojníka“, přímého účastníka bojů 20.–24. března 1849 a bitvy o Novaru, z něhož vycházel i Havlíček. Názor svůj i předních českých politiků na italskou otázku vyjádřil Havlíček v Národních novinách v souvislosti s uherským povstáním a žádostí rakouského císaře o pomoc Rusku, kterou ruský car přislíbil.³⁸ Havlíček považuje ruskou pomoc za zjištnou, neboť v podunajské oblasti se stýkaly zájmy Rakouska i Ruska. V této souvislosti poukazuje na zájem Ruska, aby Rakousko neupouštělo od své italské politiky. Píše: „Vyhledávání panství v Itálii jak dříve císaři německému, tak později Rakousku vždy jenom ke škodě a zkáze bývalo, tato politika stála mnoho nesmírných obětí beze všeho prospěchu. Napoleon dobře znal pravý Rakouska i svůj vlastní prospěch, když po vítězné bitvě Slavkovské zamýšlel dát Rakousku Bosnu jako náhradu za ztracenou Itálii, tím by nejenom Rakousko přinuceno bylo, nastoupit správnou politiku zahraniční, ale i ostatní Evropa byla by v něm měla silnou hradbu proti Rusům, k jihu se tlačícím.“ Budoucí vývoj mu dal za pravdu. Z rozjitřené atmosféry revolučních let 1848–49 se vymykal srpnový mírový sjezd v Paříži roku 1849 za předsednictví slavného francouzského básníka a romanopisce Victora Marie Huga, jehož nadčasové poselství bylo vzpruhou všech vlastenců a pokrokových lidí v Evropě: „Přijde čas, že válka mezi Paříží a Londýnem, mezi Petrohradem a Berlínem, mezi Vídní a Turínem bude tak nemožnou a nepravděpodobnou, jako by nyní byla válka mezi Rouenem a Amiensem nebo Bostonem a Filadelfií. Přijde čas, kdy se Francouzi, Rusové, Italové, Angličané a Němci, zkrátka všechny národy, spojí k vyšší jednotě a založí evropské bratrství. Přijde čas, že nebude jiného bojiště, než trhů otevírajících se obchodu a ducha lidského, otevírajícího se novým ideám. Přijde čas, že budou jen dvě veliká soustátí, Americké a Evropské, které spolu svorně budou žít a přes širé moře si budou podávat bratrské ruce.“³⁹ Realizací tohoto nadčasového poselství jsme dnes svědky.

POZNÁMKY

- ¹ Dne 27. 3. 1999 se u příležitosti 150. výročí bitvy u Novary konala v Novaře mezinárodní konference s názvem „Novara crocevia del Risorgimento“ (Novara křižovatka národního obrození). Tento článek byl zde přednesen v mírně upravené verzi pod titulem „Gli ecchi degli avvenimenti italiani nelle terre boeme nella 1. metà dell’ ottocento“.
- ² Karel Kramář, Rakouská zahraniční politika v 19. stol., in: Česká politika, 1. díl, Praha 1906, s. 51n.
- ³ Jan Havránek, Jozef Butvin, Dějiny Československa III., Praha 1970, s. 112n.
- ⁴ Moravský zemský archiv v Brně, arch. fond Moravsko-slezské gubernium 1783–1850. Soupis archiválií, týkajících se věznění italských karbonářů na brněnském Špilberku, kart. č. 946-963.
- ⁵ Zdeněk V. Tobolka, Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, 1. díl, Praha 1900, s. 231–232.
- ⁶ Pražské noviny nesplnily Havlíčkovu očekávání, proto od 5.4. 1848 vydává Národní noviny.
- ⁷ Pražské noviny č. 98 z 19. prosince 1847.
- ⁸ Pražské noviny č. 4 z 13. 1. 1848.
- ⁹ „Es leben die Sicilianer! Böhmen! Nehmt auch ein Exempel daran, was ein Volk kann, wenn es will!“, SÚA Praha, arch. fond Prezídium gubernia-tajné 1846–1849, sign. 15c/3, kart. č. 2213.
- ¹⁰ SÚA Praha, arch. fond Prezídium gubernia-tajné 1846–1849, sign. 15c/3, kart. č. 2213.
- ¹¹ Národní noviny č. 3 ze 7. 4. 1848.
- ¹² „Die Völker Oesterreichs“ in: Oesterreichische Zeitung č. 92 z 1. 4. 1848, s. 441–442.
- ¹³ Národní noviny č. 119 z 30. 8. 1848.
- ¹⁴ Národní noviny č. 3 ze 7. 4. 1848.
- ¹⁵ Národní noviny č. 4 z 8. 4. 1848
- ¹⁶ Gioanni Durando (1804–1869), r. 1848 velitel papežské divize, v téže roce přijat do sardinské armády v hodnosti generála, král Karel Albert jej jmenoval svým pobočníkem a velitelem 1. divize sardinského vojska. Velel sardinským divizím u Novary, Cagliari a Alessandrie.
- ¹⁷ Národní noviny č. 5 z 9. 4. 1848.
- ¹⁸ „Hned první den sebralo se 5 000 skudů. Každý dal, co mohl, paní daly náušnice, řetězy a jiné klenoty, mužové kapesní hodinky.“ Národní noviny č. 9 ze 14. 4. 1848.
- ¹⁹ Antonín Dobroslav Vyšek uvádí svou zprávu slovy: „Opustiv dne 10. dubna Milán, kde jsem po 13 roků přebýval, přes Švýcary, Bavorsy a hořejší Rakousy šťastně do naší milé Prahy jsem se navrátil. Požádán byv od přátel, abych jim poslední události v Miláně a v Lombardii, jakož i vlastní dobrodružství z poslední doby sdělil, milerád následovní zprávu podávám.“ Den po dni pak líčí milánské události 17.–21. března 1848. Národní noviny č. 21 z 29. 4. 1848.
- ²⁰ Národní noviny č. 33 ze 13. 5. 1848.
- ²¹ Národní noviny č. 61 z 27. 6. 1848.
- ²² Národní noviny č. 85 z 23. 7. 1847.
- ²³ Národní noviny č. 135 ze 16. 9. 1948.

- ²⁴ Anonym, Österreich und Rußland, 1844, viz Jan Heidler, Čechy a Rakousko v politických brožurách předbřeznových, Praha 1920, s. 89, 125, 148, 182.
- ²⁵ Bedřich Deym, Über die Entwicklung und Konsolidirung des österreichischen Kaiserstaates, Prag 1847, viz. Heidler, c.d., s. 111, 157, 182.
- ²⁶ Karl Möring, Sibyllinische Bücher aus Österreich, 1848, viz Heidler c.d., s. 86, 123, 147, 186.
- ²⁷ Do oblasti centrálního řízení zahrnuje Palacký 1) císaře a jeho rodinu, 2) zahraniční záležitosti, 3) pozemní a námořní vojsko, 4) říšské finance, 5) obchodní záležitosti a tím i 6) říšské komunikace s tím, aby to, co platí jako právo v jedné části říše, nebylo považováno za křivdu ve druhé. Sedm národních ministerstev navrhuje pro země: 1) německé, 2) českoslovanské, 3) polskorusínské, 4) maďarské, 5) rumunské, 6) jihoslovanské a 7) italské. Národní noviny č. 309 z 21. 12. 1849.
- ²⁸ Archiv Národního muzea v Praze, exhibitní protokol kanceláře slovanského sjezdu č. 48.
- ²⁹ SÚA Praha, arch. fond Sbírka tisků 1848–1851, inv. č. 101, kart. č. 8.
- ³⁰ „Nepřátelská armáda byla vzetím Mortary vytlačena ze své pozice i ustavila se na tom, že se postaví u Olengo před Novarou a tam že se pokusí ještě jednou o boj. Bylat' 50 000 mužů silná. Druhý sbor našeho vojska pod velením polního zbrojmistra D'Aspra byl naším předním vojem i táhl včera z Vespolate k Olengo, kde se na návrších nepřítel postavil. Síla nepřátel byla velká a náš přední voj sotva jí odolal, neb druhé naše vojsko nemohlo ho podporovat. Na pravou stranu nepřítel postavil jsem 4. sbor a za ním hned 1. sbor, aby za Agognou mohl zaskočit nepřítel. Arcivévoda Albrecht stál s 1. divizí v čele předního voje, i odolával náporu nepřátel tak dlouho, až D'Aspre a podmaršál Appel 3. sbor vojska na obě strany Albrechtovy divize postavili, a já sám rezervní sbor za zády oné divize soustředil. Udatnost našeho vojska odolala nepříteli v předním voji, až pak podmaršál hr. Thurn se 4. sborem vojska za Agognou na pravý bok nepřítel tak silně zaútočil, že nepřítel neodolal, nýbrž k večeru na všech stranách couval, skoro utíkaje. I musel proti své vůli couvat na severní stranu do hor.“ Následuje výčet jmen velitelů, kteří se v bitvě zvláště vyznamenali a výčet kořisti. Radetzky sděluje: „Za kořist připadlo císařskému vojsku 12 děl a 1 prapor, do našeho zajetí upadlo 2–3 000 nepřátel. Ztráta nepřítel obnáší 2 mrtvé generály, 16 štábních důstojníků mrtvých neb raněných a 3–4 000 mužů vojska. Též ztráta z naší strany byla toho dne veliká, neb ty pluky, co stály první v boji, ztratily po 10 i po 20 důstojnících, mimo to jest 2–3 000 raněných a mrtvých. Bitva trvala od 10 hodin zrána až do pozdní noci.“ Národní noviny č. 78 z 1. 4. 1849.
- ³¹ Viktor Emanuel (1820–1878), vévoda savojský, po abdikaci svého otce Karla Alberta 24. 3. 1849 králem sardinským, od 17. 3. 1861 králem italským jako Viktor Emanuel II.
- ³² Alfonso Ferrero de La Marmora (1804–1878), generál, r. 1849 velitel 6. divize piemontského vojska; Alessandro Ferrero de La Marmora (1799–1855), generálmajor a vrchní velitel piemontského vojska.
- ³³ Národní noviny č. 79 z 3. 4. 1849.
- ³⁴ Karel Albert (1798–1849), vévoda savojský, od r. 1831 král sardinský, 24. 3. 1849 po prohrané bitvě u Novary abdikoval ve prospěch svého syna Viktora Emanuela.
- ³⁵ Prager Abendblatt č. 14 ze 14. 1. 1849.
- ³⁶ Prager Abendblatt č. 16 ze 16. 1. 1849.
- ³⁷ Die letzten Schlachttage in Italien, Ost-Deutsche Post č. 61, in: Brünnener Zeitung č. 76 z 3. 4. 1849.
- ³⁸ Národní noviny č. 104 z 3. 5. 1849.
- ³⁹ Národní noviny č. 193 z 29. 8. 1849.

PŘÍLOHA

(Obr. označené hvězdičkou jsou převzaty z publikace F. Guerry Le immagini storiche della battaglia di Novara del 23 marzo 1849, Novara 1999)

Obr. 1*

Usedlost Bicocca s vilou San Giuseppe, klíčová pozice Piemontanů a dějiště bitvy o Novaru. Rytina Quinta Cenniho (1845–1917).

Obr 2*

Bitva o Novaru 23. 3. 1849. Protiútok piemontské brigády pod velením vévody janovského na pozice Rakušanů a znovudobytí Bicoccy. Rytina Quinta Cenniho.

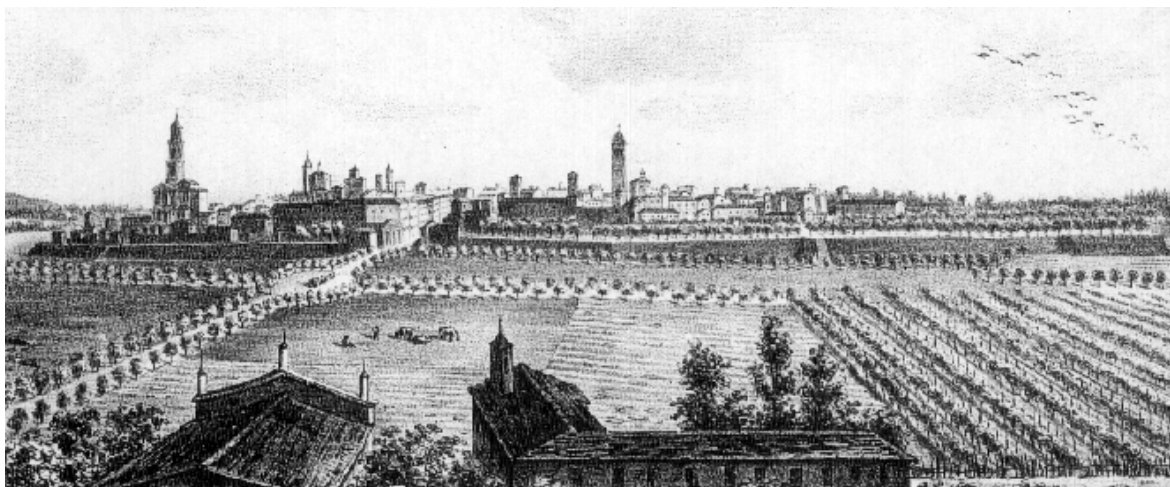
Obr. 3* Návrat maršála Radetzkého z generálního štábu ve Vespolate do Novary dne 24. 3. 1849 na schůzku s Viktorem Emanuelem II. ohledně podmínek příměří. Litografie Franze Adama (1815–1886).

Obr. 4* Bicocca s kostelem P. Marie den po bitvě o Novaru. Litografie Friedricha Würthleho (1820–?).

Obr. 5* Pohled na Novaru od západu. Kryto městskými hradbami, ustupovalo večer dne 23. 3. 1849 15 000 Piemont'anů na západ před vítěznými Rakušany.

2.º Bollettino
DELL' ARMATA D' ITALIA.

Jeri li 25 corrente vi fu presso Novara una sanguinosa battaglia fra l'E. R. Armata e la Regia Sarda. L'Armata sarda battuta su tutti i punti, fu respinta entro la città di Novara.

Il Re Carlo Alberto abdicò a favore del suo figlio il Duca di Savoia.

In questo momento si trovano nel nostro campo il Ministro Sardo Cadorna ed il Generale sardo Cosato, domandando un armistizio, le condizioni del quale sono in discussione.

Se le trattative non dovessero avere risultato, si ricomincerà ancor oggi l'assalto. I ragguagli ulteriori seguiranno.

Quartier Generale Vespolate

li 24 Marzo 1849 alle 8 ore di mattina.

RADEZKY,
FELD-MARESCIALLO.

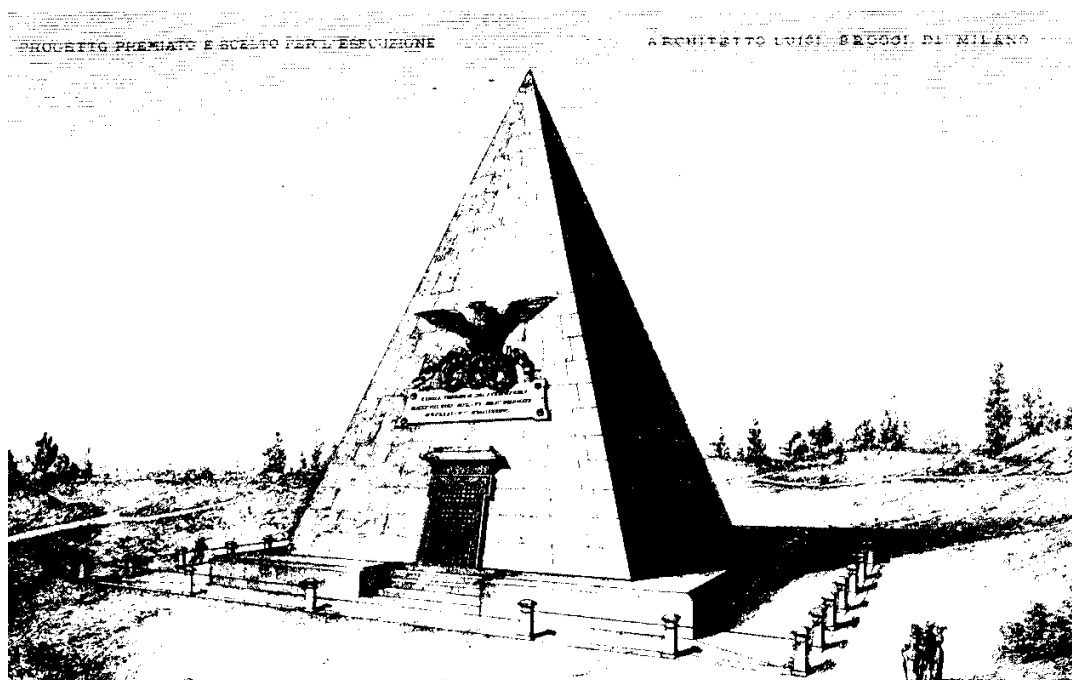
Obr. 6*

Dokument vydaný rakouským generálním štábem ve Vespolate jménem maršála Radetzského 24. 3. 1849 o osmé hodině ranní, oznamující obyvatelům Lombardska-Benátska porážku královské sardinské armády, abdikaci krále Karla Alberta a jednání o příměří.

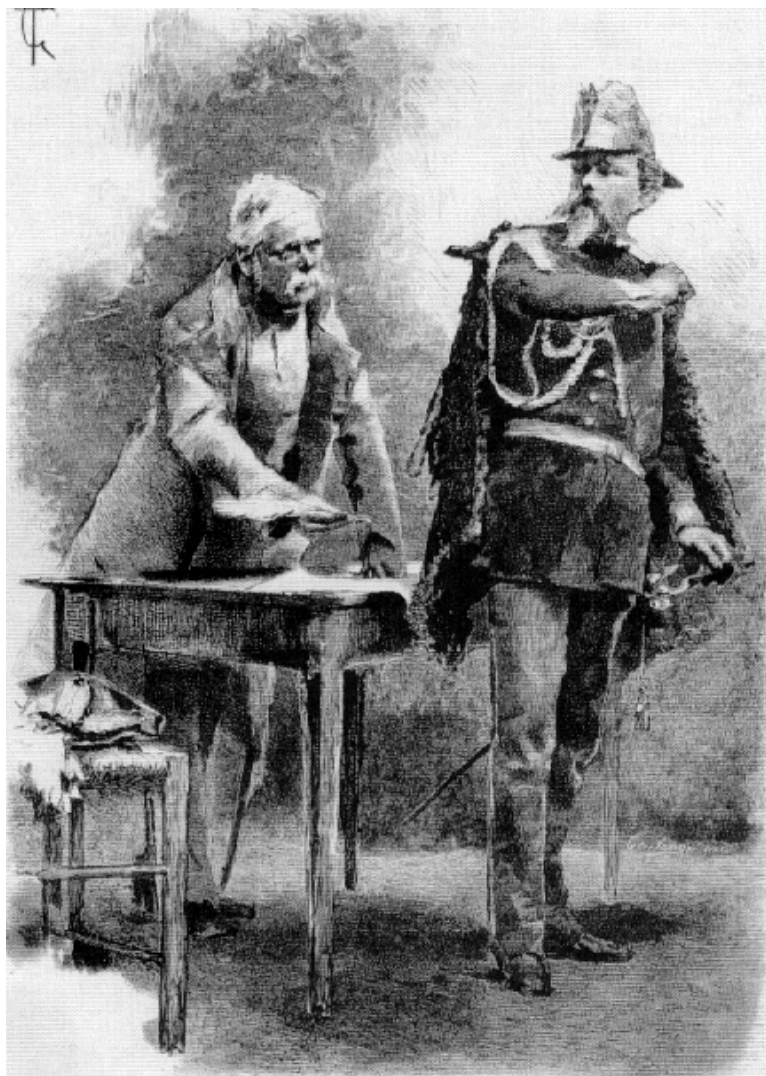
Obr. 7* Na bojišti v Biccocce v den prohrané bitvy o Novaru, uprostřed dýmu, kanonů a bajonetů a obklopen svými generály, abdikuje sardinský král Karel Albert ve prospěch prvorozeného syna Viktora Emanuela. Litografie N. Iuncka, vydaná r. 1849 v Turíně. (Ve skutečnosti došlo k abdikaci v paláci Bellini v Novaře).

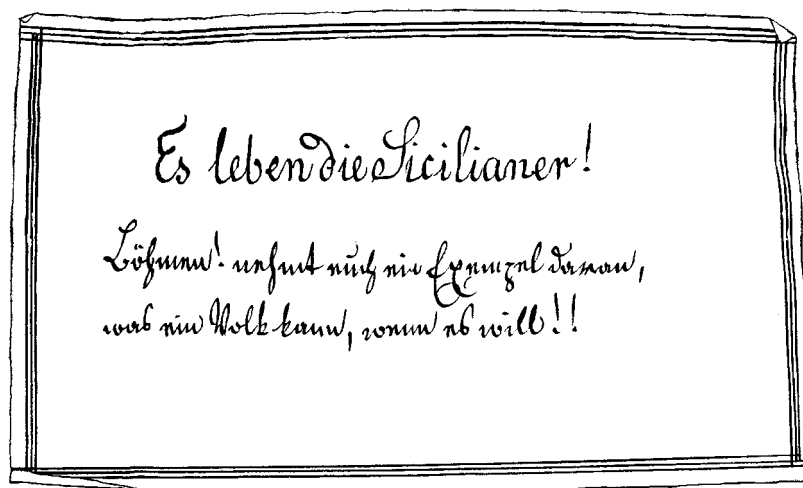
Obr. 8* Vítězný návrh na památník bitvy v Biccocce u Novary autora Luigi Broggiho. Slavnostní otevření se konalo 23. 3. 1879.

Obr. 9* Maršál Radetzky a král Viktor Emanuel II. bouřlivě diskutují o podmínkách příměří. Rytina podle kresby Tranquilla Cremony (1837–1878).

Obr. 10 „Ať žijí Sicilané!“ Leták nalezený 14. 2. 1849 v Praze. SÚA Praha, arch. fond Prezídium gubernia-tajné 1846–1849, sign. 15c/3, kart. č. 2213.

ZUSAMMENFASSUNG

DER NACHHALL DER ITALIENISCHEN EREIGNISSE IN DEN BÖHMISCHEN LÄNDERN IN DER ERSTEN HÄLFTE DES 19. JAHRHUNDERTS

Alena Pazderová

Nach dem Wiener Frieden im Jahre 1815 festigte Österreich wieder seinen entscheidenden Einfluß aufs Geschehen in Italien. Das politische Leben in den böhmischen Ländern in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts war dem starken Druck des Absolutismus Metternichs, der jedes Interesse für die politischen Fragen erstickte, ausgesetzt. Über das politische Erwachen der breiten Bevölkerungsschichten in Böhmen kann bis zur Hälfte der 40. Jahre des 19. Jahrhunderts nicht gesprochen werden. Die unpolitischen Zeitungen und Zeitschriften wurden nur von dem engen Intelligenzkreis gelesen. Und gerade von der Intelligenz kam auch der Anlaß zur Bewegung des Jahres 1848 heraus. Eine Wendung trat mit dem Antritt Karel Havlíčeks in die Redaktion der Prager Zeitung (Pražské noviny), später auf die National – Zeitung (Národní noviny) umbenannt, ein. In deren Feuilletons widmete er große Aufmerksamkeit den italienischen Ereignissen, die er besonders in den Jahren 1848-49 für die versteckte Allegorie mit den tschechischen Verhältnissen ausnutzte. Mit den italienischen Ereignissen wurde die Bevölkerung der böhmischen Länder zum erstenmal in den 20. Jahren im Zusammenhang mit der Bewegung der Karbonari markant konfrontiert. Stärkeren Einfluß hatten die italienischen Ereignisse auf das Geschehen in den böhmischen Ländern erst in der zweiten Hälfte der 40. Jahre, wann der tschechische Handel und die tschechische Industrie ihre Absatzgebiete für Leinwand und Erzeugnisse aus Baumwolle in der Lombardei verloren. Gleichzeitig kamen in Böhmen auch die Nachrichten von den liberalen Reformen des Papstes Pius IX. an, die er in der Verwaltung des Kirchenstaats einfuhr. Unter dem Einfluß der italienischen Ereignisse tauchten vom Februar 1848 in Prag die deutsch geschriebenen Appelle auf, die mit den Sizilianern sympatisierten; im März wurde von der Polizei ein republikanisch abgestimmtes Flugblatt gefangen, das die Solidarität mit dem „brüderlichen italienischen Volk“ ausdrückte und die Tschechen zum Widerstand gegen den Feldzug nach Italien und zum Kampf um die Konstitution aufrief. In den Artikeln aus den Jahren 1848-49 wurden die Leser regelmäßig sowohl mit den revolutionären Ereignissen, als auch mit den Ansichten auf die künftige staatsrechtliche Organisation Österreichs bekannt gemacht. Wenn auch weit entlegen, berührten die italienischen Ereignisse die bedeutenden politischen Begebenheiten in Böhmen – den 500. Jahrestag der Gründung der Karlsuniversität und die Slawische Versammlung. Der Stand auf

dem italienischen Schlachtfeld führte dann zur Beendigung der Belagerungszustand in Prag und zur Restriktion der Militärkräfte in Prag und auch in Böhmen nach der Revolution 1848. Das Schlußwort des Artikels ist der Schlacht bei Novara gewidmet. Diese Schlacht, an der auch die tschechischen Soldaten teilnahmen, beanstandete für eine Zeitlang die Bewegung für das vereinigte Italien.